

Mediatoru dzimtes līdzsvara nozīme komediācijā (mediācija, kuru vada divi mediatori)

Atslēgvārdi: *mediācija, dzimtes¹līdzsvars, dzimumu stereotipi, dzimumu segregācija, dzimuma pozitīvā diskriminācija, komediācija (divu mediatoru vadīta mediācija)*

Latvijas Universitātes 79. starptautiskajā zinātniskajā konferencē 2021. gada martā un Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 8. starptautiskajā zinātniskajā konferencē, tika nolasīti referāti par dzimtes līdzsvaru mediatoru vidē. Dzimtes līdzsvara situācija tika analizēta kvalitatīvā pētījuma ietvaros, intervējot sertificētus mediatorus un mediatorus, vīriešus un sievietes, praktizējošus un nepraktizējošus. Jautājumu lokā bija arī jautājums par dzimtes līdzsvaru vadot komediāciju, proti, kad mediāciju vada divi mediatori.

Kopš 2014. gada Latvijā tiek veikta mediatoru sertifikācija un ir pieejams oficiālais sertificētu mediatoru saraksts. Šobrīd sertificētu mediatoru sarakstā ir 49 sertificēti mediatori no kuriem tikai trīs ir vīrieši.² Līdzīga situācija ir redzama arī biedrības Mediācija & ADR mediatoru sarakstā, sarakstā ir 28 mediatori un arī tikai trīs vīrieši.³ Jau ilgāku laiku Latvijā tiek īstenoti ģimenes mediāciju projekti un mediatoru dzimtes līdzsvars kļūst arvien nozīmīgāks. 2021.gada marta pētījuma atziņas izkristalizējās vairāki aspekti, kas šķita būtiski aptaujātajiem mediatoriem, kā viens no svarīgiem šķita: komediācija vīrietis - sieviete kā norma mediācijā.

Kas ir komediācija (divu mediatoru vadīta mediācija)?

Praktizējošu mediatoru pieredze rāda, ka ģimenes mediācijas notiek veiksmīgāk, ja tās vada gan vīrietis, gan sieviete, kas rada līdzsvaru arī starp mediācijas pusēm. Iepriekš minētais pētījums rāda, ka Latvijā visbiežāk mediāciju vada viens mediators. Iespējams, ka komediācijas plusi un mīnusi ir nenovērtēti vai arī maz par to tiek runāts gan mediatoru apmācību laikā, gan profesionālo gaitu laikā.

Konflikta dinamika starp mediācijas pusēm var būt sarežģīta un nereti ir patiens izaicinājums vienatnē praktizējošam mediatoram. Tāpēc, otra mediators klātbūtne var mazināt spriedzi, palīdzēt rast risinājumus un konstruktīvu virzību uz rezultātu. Diviem mediatoriem, kas strādā kopā, var būt lielāka iespēja pārvarēt problēmas, jo mediatoriem ir arī dažādas prasmes, pieredze un personības iezīmes, un tos apvienojot, mediācija var kļūt daudz efektīvāka un pilnīgāk apmierināt klienta vajadzības un gaidas. klienta vajadzības apmierināšana.

Mediācijas pamatā ir empātija. Ja mediāciju vada divi mediatori, jo vairāk, ja tie ir atšķirīgu dzimumu mediatori, kas klausās pušu stāstījumu par tām svarīgiem jautājumiem, ir lielāka iespējamība, ka pušu teiktais tiks saklausīts un galvenais, uztverta tā būtība, neatstājot nepamanītu nevienu niansi. Iespējams, ka dažiem pāriem, kas nonākuši ģimenes mediācijā līdz šim dzīvē nav bijušas nekādas norādes par to, kā atrisināt strīdus. Tāpēc procesa laikā vērojot atšķirīga dzimuma mediatorus sadarbojoties un mijiedarbojoties, strīdnieki var iegūt labas prasmes sava strīda risināšanai.

Mediācijas gaitā bieži nākas piedzīvot konfliktu uzliesmojumus ko pavada spēcīgas emocijas, tādas kā dusmas, aizvainojums, lielas bēdas u.t.t. un tādā gadījumā, būtu noderīgi mediatoriem būt divatā, lai tie spētu viens otru stiprināt vadot procesu. Vēl veiksmīgāka sadarbība varētu veidoties ne vien ievērojot dzimuma līdzsvaru, bet arī mediatoru dažādu pamatprofesiju atšķirību, piemēram, jurists/-te un psihologs/-ģe ģimenes mediācijas gadījumā, vai jurists/- te un skolotājs/- ja, skolu mediācijas gadījumā. Gan atšķirīgie dzimumi, gan atšķirīgās profesijas var labāk palīdzēt nokļūt pie risinājuma, jo sniedz gan pusēm, gan mediatoriem plašāku skatījumu uz problēmu un zināšanu tvērumu par konkrēto problēmas jautājumu.

Jau ilgāku laiku Latvijā tiek īstenoti ģimenes mediāciju projekti un mediatoru dzimtes līdzsvars kļūst arvien nozīmīgāks. 2021. gada martā notikušajā Latvijas Universitātes 79. starptautiskajā zinātniskajā konferencē nolasītā referāta ietvaros autoru veiktajā kvantitatīvajā pētījumā, gan mediatori vīrieši, gan mediatores sievietes vairākkārt minēja, ka mediācijas klientiem ir spēcīgi iesakņojies stereotips par mediators profesiju kā sieviešu profesiju. Šī dzimuma stereotipa pamatā ir sabiedrības pieņēmumi par tradicionāli sievišķajām un vīrišķajām profesijām, kuru starpā mediācija tiek asociēta ar palīdzošajām jeb atbalstošajām profesijām – tāpat, tipiski sievišķajām. Pastāv arī stereotipi par mediācijas stiliem, kas piemīt atšķirīgu dzimumu mediatoriem. Tā Kerola Džiligana savā darbā “Citā balsī” uzsver, ka pastāv viedoklis, ka sievietes mediatores vairāk izmanto attiecības stiprinošu un atbalstošu pieeju, turpretim, vīrieši vairāk pievēršas indivīda interesēm un tiesiskajā pamatojumā balstītai pieejai.⁴

Dzimtes lomai ir nozīme, varbūt tā nav izšķiroša, bet tomēr nav mazsvarīga. Raugoties no psihoantropoloģijas viedokļa, šim profesiju dalījumam tipiski “sievišķīgajās” un “vīrišķīgajās” ir zināms pamatojums. Kā norāda Kembridžas universitātes profesors Saimons-Barons Koens, 92% smadzeņu vīriešiem un sievietēm ir identiski, kas liek domāt, ka īpašām atšķirībām viņu uzvedībā nevajadzētu būt. Un tomēr – dažādu pētījumu rezultāti liecina, ka lēmumu pieņemšanas process abiem dzimumiem atšķiras. Tā, ja vīriešiem šajā procesā vērojama sistemātiska pieeja, sieviešu lēmumi parasti ir balstīti emocijās.⁵

Kā teicis K.G.Jungs, tad gan vīrietim, gan sievietei galvenā nozīme ir saiknes veidošana ar cilvēka iekšējo būtību un tās dzimumpiederībai ir sekundāra nozīme. Kā vīrieši tā sievietes nes sevī gan muskulīno, gan femīno pamatu un to attiecība ir arhetipiska, nevis sociāli vai kulturāli noteikta. Sievišķais aspekts ir saistīts ar jūtām, emocionalitāti, maigumu, rūpēm, pakļāvīgumu. Vīrišķais aspekts ir saistīts ar loģiskumu, asumu, mērķtiecību, dominēšanu, aktivitāti.⁶

Cilvēka izvēli par labu tai vai citai profesijai mūsdienās ļoti lielā mērā ietekmē arī viņa audzināšana. Piemēram, ja sievietei jau no dzimšanas tiek teikts, ka viņai ir jābūt pašpietiekamai, varošanai, viņai nav laika attīstīt rūpes, sirsnību un gādību. Savukārt, ja vīrietis kopš dzimšanas tiek pārmērīgi aprūpēts, pieaugot, viņam ir grūti uzņemties līderību.⁷

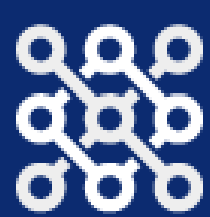
Arvien biežāk mediācijas puses norāda, ka vēlētos redzēt ģimenes strīda mediācijā arī mediatoru vīrieti, jo pretējā gadījumā kāda no mediācijas pusēm nepiekrīt mediācijai. Šādu vēlmi puse pamato ar konkrētām vajadzībām, apliecinot, ka tad justos drošāk un līdzsvarotāk.

Secinājumi:

- Neraugoties uz aktualitāti un pieprasījumu, pastāv nozīmīgs mediatoru un sertificētu mediatoru dzimtes līdzsvara trūkums.
- Mediators profesija ir cieši saistīta ar dzimuma stereotipiem.
- Būtiskas priekšrocības komediācijā saskata gan mediācijas puses, gan praktizējoši mediatori.

Atsauces

1. Dzimte ir kultūras ietekmē veidojušos tpašību kopums, kas nosaka sieviešu un vīriešu uzvedību sabiedrībā.[1][2] Šajā gadījumā dzimte raksturo sociāli attīstījušās attiecības starp dzimumiem. Dzimtes apzināšanās norit socializācijas iespaidā — sociālo norišu ietekmē persona uzkrāj pieredzi, mijdarbojoties un sazinoties ar citām personām, indivīds apgūst noteiktas normas un vērtības, kas ļauj viņam darboties kā sabiedrības loceklim.
2. Sertificētu mediatoru saraksts, skatīts 11.09.2021: <https://sertificetimediatori.lv/mediatori/>
3. Mediācija un ADR mediatoru saraksts, skatīts 11.09.2021.: <http://adr.mediacija.lv/praktizejosie-mediatori/>
4. Gilligan Karol, IN A DIFFERENT VOICE (Harvard Univ. Press 1993) (1982)
5. <https://www.incsr.eu/resource/nevaršanas-robeza-vai-dzimums-ietekme-cilveka-darbaspejas/>
6. Konsultēšanas un psihoterapijas teorija un prakse. Zvaigzne ABC. 2016. 156.lpp.
7. <https://www.incsr.eu/resource/nevaršanas-robeza-vai-dzimums-ietekme-cilveka-darbaspejas/>

Tiesas ieteiktas mediācijas process: Latvijas sertificēto mediatoru pieredze

Sertificētu mediatoru padomes statistika no 2015. līdz 2021. gadam¹ liecina, ka visbiežāk tiesa ir mediācijas ieteicēja. Pētījuma mērķis - balstoties sertificētu mediatoru pieredzē, veikt tiesvedības un mediācijas kā strīdu risināšanas metožu paralēlas īstenošanas analīzi, lai noskaidrotu, kā tiesvedības un mediācijas mijiedarbība ietekmē mediācijas procesa gaitu.

Tiesvedības un mediācijas procesu mijiedarbībai ir vairākas izpētes dimensijas: tiesiski normatīvā, ētiskā un instrumentālā dimensija. Tiesiski normatīvā dimensija attiecas uz tiesību normām, kas nosaka mediācijas priekšlikuma izteikšanu, tiesvedības procesuālajām darbībām, ja ir uzsākta mediācija, tiesvedības gaitu atkarībā no mediācijas rezultāta. Ētiskā dimensija ir saistīta ar dilemmu, kad strīda puses ir mudinātas rīkoties, ievērojot pilnīgi atšķirīgus principus – sacensību un sadarbību. Instrumentālā dimensija raksturo mediācijas norises procesu - mediatora lomu un funkcijas, mediantu komunikāciju, motivāciju ievērot mediācijas principus un gaidas no mediācijas kā tiesvedībai alternatīvas strīda risināšanas metodes. Pētījumā tika izmantotas šādas metodes – dokumentu analīze, mediācijas statistikas analīze, padziļinātās daļēji strukturētās intervijas ar sertificētiem mediatoriem (n=18, intervijas veiktas 2021. gada jūlijā-septembrī), pirmās un otrās instances tiesnešu aptauja (n=92, aptauja veikta 2021. gada septembrī).

Mediācijas likuma 17. panta pirmā daļa nosaka, ka "tiesas ieteikta mediācija ir mediācija, kuru vada mediators, ja tiesvedības gaitā, kamēr lietas izskatīšana pēc būtības nav pabeigta, puses pēc tiesas vai tiesneša ieteikuma izteikušas gribu atrisināt domstarpības, izmantojot mediāciju". Tiesneša pienākums piedāvāt pusēm izmantot mediāciju strīda risināšanai ir noteikts Civilprocesa likumā no 01.01.2015., tādējādi ieviešot tiesas ieteiktu mediāciju. Tiesas pienākums ieteikt mediāciju var tikt īstenots uzreiz pēc lietas ierosināšanas, sagatavošanās sēdē vai iztiesāšanas laikā līdz brīdim, kad pabeigta lietas izskatīšana pēc būtības.

Pētījumā veiktās tiesnešu aptaujas rezultāti rāda, ka visizplatītākā prakse tiesnešu vidū ir ieteikt mediāciju pirmajā tiesas sēdē, iepazīstinot lietas dalībniekus ar viņu tiesībām vai jebkurā brīdī lietas izskatīšanas pēc būtības laikā. Mediatoru vērtējumā mediācijas ieteikšana var tikt īstenota dažādās tiesvedības procesa stadijās. Pirms prasības iesniegšanas tiesā, kad vēl nav radušies izdevumi par procesuālo dokumentu sagatavošanu un puses nav sniegušas paskaidrojumus, advokāti nav sākuši argumentēt, tādējādi apturot konflikta tālāko eskalāciju. Tāpat ir novērots, ka piemērots brīdis mediācijas ieteikšanai ir lietas izskatīšanas pēc būtības noslēguma posmā, kad puses ir nogurušas tiesāties, pieaugot pušu motivācijai atrisināt strīdu sadarbības ceļā. Vadmotīvs mediācijas ieteikšanai mediatoru skatījumā ir "jo agrāk, jo labāk", turklāt nozīme ir arī mediācijas ieteikuma kvalitātei, kas aktualizē diskusiju par obligātas mediācijas konsultācijas ieviešanu, īpaši ģimenes lietās pirms tiesvedības procesa uzsākšanas.

Mediācijas efektivitātes viens no priekšnoteikumiem ir pušu motivācija risināt strīdu mediācijas ceļā, kas nozīmē tādu mediācijas principu kā brīvprātība, pašnoteikšanās un sadarbība ievērošanu. Sertificēto mediatoru pieredze atklāj, ka tiesas ieteiktas mediācijas gadījumā galvenie mediantu motīvi ir pieņemt tiesas kā institucionālas autoritātes ieteikumu (daļā gadījumu šo motīvu papildina vēlme izpatikt tiesai vai bailes no tiesas ieteikuma neievērošanas); uzticēšanās tiesas kompetencei par mediācijas piemērotību; vajadzība atrisināt strīdu; normalizēt savas pozīcijas un emocijas; pušu izpratnē iegūt medianta kā eksperta atzinumu (lai gan mediators tādu nesniedz); izbeigt tiesvedību (daļā gadījumā tas ir arī nogurums no ilgstošas tiesvedības).

Tāpat ir vērojama arī formāla motivācija, kuru cita starpā raksturo pušu vēlme uzturēt pozitīvo tēlu. Mediatoru prakse atklāj arī vairākus slēptos motīvus, kuri var būt kā apzināti, tā neapzināti, piemēram, papildu informācijas iegūšana tiesvedībai no otras puses; tiesvedības procesa novilcināšana un nepieciešamība iegūt laiku; vēlme sodīt otru pusi; iespēja rast sev labāku risinājumu, nekā tas varētu būt tiesvedības rezultātā. Izvērtējot pušu motivācijas šķautnes, mediatori atzina, ka tiesas ieteiktai mediācijai pastāv augstāka formālisma un pušu manipulācijas riski kā tīrajai mediācijai, kas puses izvēlas mediāciju pēc pašu iniciatīvas (bez tiesas ieteikuma).

Mediācijas piemērotību strīda risināšanā lielā mērā nosaka konflikta eskalācijas pakāpe. Mediatoru pieredze liecina, ka tiesas ieteiktas mediācijas gadījumā eskalācijas pakāpe ir augsta, to raksturo pušu savstarpēja cīņa par uzvaru un nepietiekami resursi pašām, bez starpnieka atbalsta un iesaistes, atrisināt radušos strīdu. Tiesvedības process eskalē konfliktu, jo atbilstoši Civilprocesa likuma 10. pantā noteiktajam sacīkstes principam puses realizē savas procesuālās tiesības sacīkstes formā. Eskalāciju sekmē arī sākotnēji vienpusējais katras strīdu puses redzējums par situāciju, kā arī strīda publiskošana tādā nozīmē, ka tā risināšanā palielinās tieši vai netieši iesaistīto loks, pušu pārstāvošo interešu koalīcijas. Mediācijas procesā, kā atzina mediatori, konflikta eskalācijas pakāpe tiek virzīta atpakaļ uz zemāku pakāpi, radot iespēju pušu sadarbībai un cieņpilnai komunikācijai strīda risinājuma meklējumos.

Pētījuma rezultātā ir izvirzīti šādi galvenie secinājumi:

- Tiesas ieteiktas mediācijas procesu galvenie ietekmējošie faktori ir mediācijas uzsākšanas brīdis (sākums, beigas – drīzāk pozitīva ietekme; vidus posms – drīzāk negatīva ietekme); strīda eskalācijas pakāpe; ārējie aģenti (pušu atbalsta personas un citas iesaistītās trešās puses) un to vajadzības; pušu slēptie apzinātie un neapzinātie mediācijas izmantošanas; pušu lomas kā prasītājam un atbildētājam tiesvedības procesā; pušu izpratne par strīda risināšanas stratēģijām – sacensību un sadarbību.
- Tiesas ieteiktas mediācijas efektivitāti būtiski ietekmē mediācijas ieteikšanas brīdis, kuram vēlams būt pēc iespējas agrīnākā strīda risināšanas posmā. Lai to sekmētu, līdzās ieteikumam īstenot sistemātisku un atkārtitu mediācijas ieteikšanu strīdniekiem, sertificētiem mediatoriem un tiesnešiem ir atbalstoša attieksme par obligāto konsultāciju par mediāciju, īpaši ģimenes strīdos, kuri ir saistīti ar bērnu interešu ievērošanu. Šāda prakse palielinātu gan pušu informētību un izpratni par mediāciju un tās potenciālu strīdu risināšanā, gan ļautu veikt zināšanās balstītu strīda risināšanas metodes izvēli.
- Raugoties no normatīvi tiesiskā ietvara, mediācijas rezultāts var būt divu veidu – ar vai bez vienošanās. Mediācijas prakse būtiski paplašina mediācijas rezultāta izpratni - tiesas ieteiktas mediācijas pozitīvs rezultāts ir tverams plašāk kā pušu vienošanās akts. Ne mazāk būtisks rezultāts ir atjaunota vai transformēta pušu komunikācija, konstruktīvāks tiesvedības process, pušu noslēgts izlīgums kā tiesvedības rezultāts.

1. Sertificētu mediatoru darbības statistika 2015.-2021. gads. Pieejams: <https://sertificetimediatori.lv/wp-content/uploads/2022/02/2021-Mediatoru-darba-statistika.pdf> (sk. 17.02.2022.)